

«Ἡ ποίηση δέν εἶναι μόνη»

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΥ MICHEL DEGUY ΣΤΟΝ ΔΙΟΝΥΣΗ ΣΚΛΗΡΗ

Ο Michel Deguy εἶναι μιά πολύ ενδιαφέρουσα μορφή ποιητή, πού ἐπεκτείνεται ἐπίσης καί στή φιλοσοφία, τήν κριτική καί τό δοκίμιο. Γεννημένος στό Παρίσι τό 1930, ἀποτελεῖ ἕναν ἀπό τούς σημαντικούς στοχαστές τῆς γαλλικῆς διανόησης ἀπό τό 1970 καί μετά. Βραβευμένος μέ τό Μεγάλο Ἐθνικό Βραβεῖο Ποίησης (1998) καί τό Βραβεῖο Ποίησης τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (2004), ἔχει διδάξει Γαλλική λογοτεχνία στό Πανεπιστήμιο Paris VIII (Saint-Denis) καί διευθύνει σημαντικά λογοτεχνικά περιοδικά. Τό ἔργο του εἶναι ἀχαρτογράφητο καί νομαδικό, εὐρισκόμενο σέ διάλογο μέ τούς σημαντικούς στοχαστές καί συνοδοιπόρους τῆς ἐποχῆς του, ὅπως μέ τόν Jacques Derrida καί τόν Jean-Luc Nancy, καί ὄντας κοντά στό φιλοσοφικό κίνημα τοῦ μεταδομισμοῦ. Οἱ πολλαπλές ιδιότητες τοῦ Deguy ἀλληλοπεριχωροῦνται: Ἡ ποίησή του διακρίνεται γιά τό μεταφυσικό της βάθος, ἀλλά καί τήν καινοτομία στή χρήση πρωτότυπων νεολογισμῶν καί σπάνιων λέξεων, ἐνώ στόν στοχασμό του ἀσχολεῖται μέ τή μεταφορά, τόν διάλογο καί τή διάδραση μεταξύ τῆς ποίησης καί τῶν ἄλλων τεχνῶν ἢ δραστηριοτήτων τοῦ πνεύματος. Ἐνα ἀπό τά θέματα πού τόν προβληματίζουν εἶναι ἡ «ἐξοδος ἀπό τόν λόγο», δηλαδή ἡ θεώρηση τῆς ποίησης καί τῆς λογοτεχνίας ὡς ἑνός ἀκόμη μέσου μεταξύ πολλῶν ἄλλων, μέ τρόπο πού χάνεται ὁ προνομιακός της χαρακτήρας γιά τήν ἀνθρώπινη ἔκφραση. Ἐχει στοχαστεῖ ἐπίσης πάνω στήν οἰκολογική διάσταση τῆς ποίησης, πού μάς βοηθᾶ σέ μιά γήινη ἐνοίκηση.

Ὡς διευθυντής ἐπί ἔτη λογοτεχνικῶν περιοδικῶν ἔχετε εὐρεία ἐποπτεία τῆς γαλλικῆς ποίησης, ἡ ὁποία θεωρεῖται στήν Εὐρώπη, λόγω τῆς μεταφυσικῆς τάσης της, μιά «ἐξαίρεση». Πῶς βλέπετε τή γαλλική ποίηση σήμερα, ποιές τάσεις καί ποιές νέες φωνές ξεχωρίζετε;

Αὐτό πού λέμε «μεταφυσική ποίηση» εἶναι μιά ἀρκετά παλαιά ἱστορία, λ.χ. μπορούμε νά πούμε ὅτι ἡ ἀγγλική ποίηση τόν 16ο καί 17ο αἰώνα ἦταν μεταφυσική, τούς λέμε «μεταφυσικούς ποιητές». Κατά τή γνώμη μου, ἡ γαλλική ποίηση δέν εἶναι καθόλου μιά ἐξαίρεση μέσα στήν Εὐρώπη λόγω τῆς μεταφυσικῆς τάσης της. Ὁ τελευταῖος μεγάλος ποιητής τῆς Εὐρώπης ἦταν, πιστεύω, ὁ Paul Celan, καί ἦταν ὄντως ἕνας «μεταφυσικός ποιητής». Αὐτό πού θέλω νά πῶ εἶναι ὅτι ἡ μεταφυσική ποίηση εἶναι μιά μεγάλη παραδοσιακή ποίηση καί ἡ Γαλλία ἔχει μιά μεγάλη ποιητική παράδοση, ὅπως ἄλλωστε καί ἡ Ἀγγλία, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ἰταλία, ἡ Γερμανία, ἡ Ἑλλάδα ἀσφαλῶς κ.ο.κ. Αὐτό πού ὑπάρχει σήμερα εἶναι ὀρισμένες ιδιαίτερες τάσεις, πού εἶναι θά ἔλεγα ἐτερόκλητες καί ἀνομοιογενεῖς, καί οἱ ὁποῖες θέλουν νά ἀποκαλοῦνται «ποίηση». Γιά νά τό θέσω, λοιπόν, ὅπως οἱ φιλόσοφοι, ἡ ποίη-

ση εἶναι ἕνα «ὁμώνυμον», ἔχουμε τό ἴδιο ὄνομα «ποίηση» γιά πολύ διαφορετικά πράγματα. Λ.χ. ὑπάρχουν ἀφενός ἀναγνώσεις παραδοσιακῆς ποίησης ἀπό ποιητές ἢ ἠθοποιούς, τό ὁποῖο συμβαίνει, ὅπως ἄλλοτε. Καί ἀφετέρου, ὑπάρχουν δρώμενα (performances) ὅπου τά κείμενα ἔχουν μικρότερη ἢ ἀκόμη καί καθόλου σημασία, λ.χ. μέ τή χρήση τεχνολογικῶν μέσων, μουσικῶν συνθέσεων ἢ προβολῶν σέ ὀθόνες καί ὅλη αὐτήν τήν ποικιλία δυνατοτήτων, ὅπου τό κείμενο παίζει ἕναν μόνο ρόλο μεταξύ πολλῶν. Πρόκειται, λοιπόν, γιά μιά κατάσταση ἀρκετά ἀνοιχτή. Ἐγώ προσωπικά συνεχίζω τό νῆμα αὐτοῦ πού ἀποκαλεῖτε «μεταφυσική ποίηση», πού πρόκειται γιά ἕναν πολύ πολύ παλαιό δεσμό μεταξύ ποίησης καί μεταφυσικῆς.

Σέ μιά ἐποχή διαλόγου μεταξύ τῶν πολιτισμῶν ἐσεῖς γράφετε μιά ποίηση «διαλογική» καί ἐκδίδετε βιβλία πού δέν περιλαμβάνουν ἀπλῶς ποιήματα. Ξέρω ὅτι ἀποφεύγετε τούς ὀρισμούς, ἀλλά μήπως τελικά οὐσία τῆς ποίησης εἶναι ὁ διάλογος; Σ' ἕναν τέτοιον ὀρισμό θά περιλαμβάνατε καί τίς νέες τεχνολογίες;

Πιστεύω ὅτι δέν μπορούμε νά κάνουμε διάλογο μέ τήν τεχνολογία, γιατί ἡ ἴδια ἡ τεχνολογία ἀπό τή φύση της δέν διαλέγεται. Θά ἤθελα νά κάνω ἐδῶ μιά παρατήρηση: Ἡ ἱεραρχική θεώρηση τῶν τεχνῶν ἦταν μιά ρομαντική, μιά ἐγγελιανή ἀντίληψη. Ἐννοῶ τήν ἱεράρχηση τῶν τεχνῶν, πού περιελάμβανε τήν ἀρχιτεκτονική, τή γλυπτική, τή ζωγραφική κ.ἄ., καί ὅπου ἡ ποίηση εἶχε τήν ὑψηλότερη θέση. Τί μπορεί νά σημαίνει αὐτό τό «ὑψηλότερο», εἶναι δύσκολο νά τό καταλάβει κανεῖς. Ὅσο τό νά συγκρίνουμε μέ ὄρους «περισσότερο» καί «λιγότερο» τέχνης εἶναι μιά παλαιά συνήθεια. Σήμερα, ὑπάρχει μιά, θά ἔλεγα, περισσότερο ἐξισωτική ἀντίληψη καί μιά τάση συνδυασμοῦ τῶν τεχνῶν, ἔχουμε λ.χ. χορογραφία μαζί μέ ἀπαγγελία, χορό μαζί μέ μουσική κ.ο.κ. Ἡ καινοτομία ἔγκειται σέ μιά παρόμοια συνδυαστική προσέγγιση, ὅπου ἡ ποίηση δέν ἔχει πλέον τήν ιδιότητα τῆς πιό πνευματικῆς τέχνης, ὅπως θά ἤθελε ὁ Hegel. Ἐνας τίτλος σέ βιβλίο μου εἶναι «ἡ ποίηση δέν εἶναι μόνη». Πιστεύω, λοιπόν, ὅτι ἡ ποίηση δέν εἶναι μόνη σήμερα. Ἐξάλλου καί ποτέ δέν ἦταν μόνη. Ἀπό τούς Ἑλληνας καί μετά συνυπῆρχε πάντα μέ τή φιλοσοφία. Λ.χ. στή λεγόμενη «ὀμηρική» ἐποχή, στήν ἀρχαῖκή Ἑλλάδα, ὑπῆρχαν οἱ προσωκρατικοί φιλόσοφοι καί εἴχαμε ἄς πούμε ἕναν Παρμενίδη ὡς μεγάλο ποιητή-φιλόσοφο. Ἀργότερα μέ τόν Πλάτωνα προκύπτει τό πρόβλημα ἂν οἱ ποιητές θά εἶναι μέσα στήν πολιτεία ἢ ἂν θά ἐξοριστοῦν. Βλέπουμε ἐξάλλου στό πλατωνικό ἔργο τόν Σωκράτη νά συζητᾶ μέ ἕναν «ἐρμηνευτήν» δηλαδή μέ ἕναν ὀμηρικό ἀοιδό, ἔχουμε δηλαδή ἕναν ἀρχετυπικό διάλογο ἀνάμεσα στήν ποίηση καί στόν ἄνθρωπο πού ἐφηῦρε τή φιλοσοφία σέ μιά νέα μορφή της. Μετά ἔχουμε τήν εἰσαγωγή τῆς *Ποιητικῆς* στό σῶμα τῶν ἀριστοτελικῶν ἔργων κ.ο.κ. Ἐπομένως αὐτό τό κράμα ἢ αὐτή ἡ συμμαχία, ὁ συνδυασμός ποίησης καί φιλοσοφίας βρίσκεται στά θεμέλια αὐτοῦ πού ὀνομάζουμε πολιτισμό μας. Πρόκειται γιά μιά κατάσταση πού μπορούμε νά τήν ἀποκαλέσουμε «διαλογική», πού εἶναι ἐπίσης μιά πολύ ἀρχαία λέξη, ἀφοῦ ἡ φιλοσοφία ἄρχισε ὡς «διάλογος». Ὅταν ὁ Σωκράτης «διαλέγεται», ἐξ ὀρισμοῦ συζητᾶ μέ μή φιλοσόφους, ἀφοῦ ἀκριβῶς προσπαθεῖ νά τούς μάθει τί εἶναι ἡ φιλοσοφία. Ὑπάρχει αὐτή ἡ ὄντολογική διερώτηση τοῦ «τί εἶναι». Ὁ διάλογος

συνεχίζεται. Τώρα αυτόν τον διάλογο μπορούμε να τον εκλάβουμε με την πολύ παλιά, την αρχαία του σημασία, που ανέπτυξα, ή μπορούμε να τον κατανοήσουμε και με τη σύγχρονη έννοιά του, που είναι αρκετά διαφορετική. Ο «διάλογος» είναι σήμερα μία λέξη-πασπαρτού. Όταν υπάρξει ή οποιαδήποτε σύγκρουση μέσα σε μία κοινωνία, για παράδειγμα ανάμεσα στους εργάτες ενός εργοστασίου και τα αφεντικά, λέμε ότι θα υπάρξει «διάλογος» ή ότι θα γίνει διάλογος με τα συνδικάτα. Μία νέα σημασία του διαλόγου είναι, λοιπόν, η προσπάθεια επίλυσης μέσω ανταλλαγής λόγων με τους αντιπάλους. Τώρα είναι, διερωτώμαι, η ποίηση σε διάλογο με αυτήν την έννοια, όπως δηλαδή ένα συνδικάτο είναι σε διάλογο; Δεν νομίζω. Ίσως, όμως, αξίζει να ψάξουμε σε αυτήν την κατεύθυνση, ποιός είναι αυτός που αρνείται σήμερα την ποίηση ή συγκρούεται με την ποίηση, και με ποιο τρόπο θα μπορέσει η ποίηση να «κάνει διάλογο» με τη σημερινή σημασία.

Θά μπορούσαμε να πούμε ότι στον διάλογο μεταξύ φιλοσοφίας και ποίησης, που αναφερθήκατε, συνέβη επίσης και η φιλοσοφία να αντλήσει στοιχεία από την ποίηση ή, ακόμη περισσότερο, να μετατραπεί σε ποίηση, να γίνει μία μετα-ποίηση; Σκέφτομαι λ.χ. τη φιλοσοφία του Martin Heidegger και των επιγόνων του.

Αφού κάνατε μνεία του Heidegger, να επισημάνω ότι ο Heidegger δεν μιλάει για «φιλοσοφία», αλλά για «σκέψη», «das Denken» στα γερμανικά, και «die Dichtung» που δεν είναι αυστηρά η ποίηση. Λέει ότι αυτά τα δύο κατοικούν δύο κόσμους έντελώς διακριτούς, πρόκειται εδώ για μία παραπομπή στον Hölderlin, ότι έχουμε κορυφές και μεταξύ τους την άβυσσο. Θά λέγαμε μάλλον ότι οι κορυφές γειτνιάζουν μέσω της άβυσσου, αυτό είναι το καταπληκτικό παράδοξο, ότι γειτνιάζουν μέσω του χωρισμού τους. Επομένως, αν μπορούμε στη θέση του Heidegger δεν μπορούμε να πούμε καθόλου ότι η φιλοσοφία εκφράζεται με ποιητικούς όρους. Άς τό δούμε πίο απλά: με τί ασχολείται η σκέψη (das Denken); Ασχολείται με αυτό που είναι για να τό σκεφτούμε, αλλά αυτό ο Heidegger τό ονομάζει «Είναι». Τώρα τό «Είναι» μπορεί να αποτελεί την πίο αρχαία λέξη της φιλοσοφίας, αλλά ακριβώς ο Heidegger λέει ότι είναι αυτό που ξεχάστηκε. Αυτό είναι, λοιπόν, η φιλοσοφία, ή α-λήθεια ή α-λήθευση αυτού που αφέθηκε να ξεχαστεί. Η ποίηση είναι άλλο πράγμα. Έδώ θά τηρούσα αποστάσεις ως προς την χαιντεγκεριανή σκέψη. Για τόν Heidegger, ή μεταφορά και ή μεταφυσική βρίσκονται από την ίδια πλευρά και μάλλον καλούμαστε να τίς εγκαταλείψουμε. Έγώ πιστεύω ότι ή μεταφορά είναι μία ειδική λειτουργία της γλώσσας, που συνίσταται στο να πούμε την όμοιότητα. Επομένως, δεν μπορούμε να βεβαιώσουμε ότι ή ποίηση είναι άσχετη με τό είναι-σάν (l'être-comme), δηλαδή, αν θέλετε, με τη μεταφορά. Πιστεύω ότι όλα αυτά τά σχήματα της ρητορικής δεν είναι κάτι τό πεπαλαιωμένο που πρέπει να εγκαταλειφθεί, αλλά αποτελούν ένα έργο που πρέπει να συνεχίσουμε να τό κάνουμε, και έννοω την μεταφορική (figurale) και παραστατική (figurative) σκέψη της ποίησης, λ.χ. μέσα σε μύθους. Αυτό είναι και σήμερα ή δουλειά της ποίησης. Ένω για τόν Heidegger ή σκέψη ασχολείται με τό Είναι, με αυτό που είναι για να τό σκεφτούμε, διαφέροντας από την ποίηση που ασχολείται με τό «υπάρχουν» (il y a). Παρεμπιπτόντως, έχουμε στη Γαλλία πολλά ποιήματα που αρχίζουν με τό «υπάρχει», τό «il y a», από

την εποχή του Rimbaud, του Apollinaire, του Eluard κ.ά.

Υπάρχει νόημα στο να έχουμε μία «σύγχρονη» ποίηση σήμερα; Έμπειρίες, όπως τά νέα μίντια, ή οι σχέσεις των ανθρώπων που χρησιμοποιούν τά μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ό σύγχρονος νομαδικός άνθρωπος, τά ποικίλα «δρώμενα», μπορούν όλα αυτά να αντικατοπτριστούν στην ποίηση;

Αποκαλώ «κουλτούρα» (le culturel) όλα αυτά που αναφέρετε στην έρώτησή σας. Αυτά δεν «αντικατοπτρίζονται» στην ποίηση, απλώς βρίσκονται σε συζήτηση. Η διερώτησή μου είναι πώς ή ποίηση θά μπορέσει να συνεχιστεί με όλα τά μέσα, –και ένα από τά μέσα είναι και ή «ποιητική», δηλαδή ή θεωρία και ό στοχασμός επί της ποίησης–, και ποιά θά είναι, λοιπόν, ή σχέση της με την κουλτούρα. Μέ τό τελευταίο έννοω την πολιτιστική κατάσταση, λ.χ. την «Άνοιξη των ποιητών», τη «Γιορτή της Ποίησης», τά δρώμενα κ.ο.κ. Θά απορροφηθεί όλη ή ποίηση από τό σχήμα που λαμβάνει ή κουλτούρα;

Ποιό είναι τό νόημα μιās ποιητικής ένοίκησης του κόσμου σήμερα;

Αυτό τό είδος έρώτησης που θέτετε θά τό αποκαλούσα «οικολογικό». Όπως πάντα, πρόκειται για έλληνικές λέξεις. Η οικολογία είναι ό λόγος περί του οίκου, περί της κατοικίας μας. Θεωρώ ότι ή οικολογία και ή ποίηση πρέπει να συγχωνευθούν. Είναι αδιαίρετες. Τό βασικό ποιητικό έρώτημα σήμερα είναι αν παραμένει ή γη κατοικήσιμη, πώς να την κατοικήσουμε και τί είναι μία ένοίκηση της Γης. Τί είναι τό «έκτός γης», τό «έξωγήινο»; Έχουμε γίνει «έξωγήινοι» πάνω στην ίδια μας τη Γη ή διατηρούμε ακόμη έπαφή με τό γήινο;

Υπάρχει κατάπτωση στις ανθρωπιστικές σπουδές σήμερα;

Αναμφισβήτητα υπάρχει μία κατάπτωση. Τώρα σε τί συνίσταται αυτή ή κατάπτωση, σε αυτό πρέπει να είμαστε προσεκτικοί. Υπάρχει μία έξοδος από αυτό που αποκαλούμε «λογοτεχνία», μία έξοδος από τόν λόγο. Ο λόγος σημαίνει τό όμιλεϊν, τό να μιλάς σε φυσική γλώσσα, και τό να μιλάς σημαίνει να σκέφτεσαι και να γράφεις με γλώσσα. Θά βγούμε απ' τόν λόγο; Τό να μιλάς, λ.χ. τη μητρική σου γλώσσα, δεν είναι τό ίδιο με τό να χρησιμοποιείς ένα μέσο, δεν πρόκειται δηλαδή για ένα μέσο μεταξύ άλλων. Βεβαίως τό όμιλούν όν που είμαστε μπορεί να έχει κάποια άλλα μέσα στη διάθεσή του, όπως τό μή λογικό και μή ρητό μέσο των τεχνολογικών όργάνων. Άς πάρουμε έξάλλου τό παράδειγμα ενός πιστού (που δεν είμαι). Ήταν σάν να λέγαμε ότι για την αποκάλυψη του Θεού, ή γλώσσα δεν ήταν παρά ένα μέσο μεταξύ άλλων. Όμως όχι. Η δύναμη της αποκάλυψης δεν παίρνει τη γλώσσα ως ένα μόνο μέσο μεταξύ άλλων, λ.χ. της ζωγραφικής, της εικονοποιίας, σήμερα ίσως του σινεμά κ.ο.κ. Η έξοδος από τόν λόγο, για την όποια μιλω, είναι ακριβώς ή πεποίθηση ότι υπάρχουν διαφορετικά μέσα αδιακρίτως εναλλασσόμενα, και ότι θά μπορούσαμε έπομένως να κάνουμε ποίηση μέσω της άκουστικής, μέσω των ήλεκτρονικών υπολογιστών κ.ο.κ. Όμως ή ποίηση δεν αποτελεί ένα μέσο μεταξύ πολλών.